

קרבן פסח, וממילא אין מצווים אביו או האפוטרופוס להקריב עליו, אבל אם הקריבו עליו חל המינוי (חי' רבינו חיים הלוי קרבן פסח ה, ז).

ויש שכתבו, שכוונת רבי זירא כאן היא לדבריו במסכת נדרים ש'שה' לבית אבות לאו דאורייתא, ואי אפשר למנות קטן על קרבן הפסח, ואם כן אין אכילתו מן הקרבן תלויה בדין מינוי שנוכל ללמוד מכך שיש ברירה. ואף שאין הפסח נאכל אלא למנויו, מכל מקום מותר להאכילו לקטן ואין בכך משום ספיית איסור לקטן, שכן יש בכך מצוות חינוך לקרבן פסח (תוס'), ולא נאמר איסור ספיה במקום מצוה (מג"א שם, ג, וראה ביאור נוסף במנחת חינוך מצוה ז אות כ). ויש שכתבו שאיסור שלא למנויו הוא רק במי שיכול להתמנות על הקרבן, אבל מי שאינו יכול להתמנות אינו נאסר באכילה מדין שלא למנויו (תוס' ור"ן נדרים לו, א) [ולפי דבריהם, גם שוטה וחרש מותרים לאכול מן הפסח אף שאינם יכולים להתמנות עליו, אבל לדברי התוס' כאן אסורים, כיון שאין בהם מצוות חינוך] (מנחת חינוך מצוה ה אות ד). ויש שכתב, שמהפסוק 'שה' לבית' יש ללמוד מחד שאין קטן יכול להתמנות, ומאידך, שיכול הוא לאכול אף שאינו מנוי, שכן בא הכתוב ללמד שאוכל הוא בלא מינוי על ידי הקרבת אביו (שיטמ"ק נדרים שם). ויש שסובר שאין איסור כלל לאכול מהפסח למי שאינו מנוי, אלא שאינו מקיים בכך מצוה (ר"ש משאנן, בביאור על התורת כהנים ט, ז).

על ידי בנו ובתו הקטנים, דהיינו קטנים ממש שמצוה עליו לחנכם, אבל את אמתו העבריה אינו יכול למנות בעל כרחא אף שהיא עדיין קטנה, שכן אינו מצווה לחנכה (רש"י), וכן בנו ובתו הגדולים אינו יכול לשחוט על ידם אף אם הם סמוכים על שולחנו, ואף לסוברים [ראה ב"מ יב, א] לגבי מציאת קטן לאביו שאין הדבר תלוי בגדול וקטן ממש, אלא גדול וסמוך על שולחן אביו נקרא קטן וקטן וקטן שגדול יכול למחות שאינו רוצה להתמנות לגבי קרבן פסח ודאי שגדול יכול למחות שאינו רוצה להתמנות על קרבן אביו אף אם הוא סמוך על שולחנו (תוס'). וכן קטן אינו יכול למחות אף אם אינו סמוך על שולחן אביו (מהר"י קדוקוס קרבן פסח ב, ח).

ועל ידי עבדו ושפחתו הכנענים בין מדעתו בין שלא מדעתו. ואף לסוברים [ראה ביאורנו לעיל (ד"ה אמר רבי זירא)] ש'שה' לבית אבות לאו דאורייתא' פירושו שאי אפשר למנות קטנים על הפסח, ולא הותר להאכילם אלא משום חינוך [והלא בעבדים אין דין חינוך], מכל מקום לגבי עבדו ושפחתו הכנענים 'שה' לבית אבות' הוא מדאורייתא (תוס' הרשב"א משאנן), משום שעבדים חייבים במצוות כאשר ואשה חייבת בקרבן פסח מדאורייתא (חי' רבינו חיים הלוי קרבן פסח ה, ז).

חיזין מן האשה שיכולה למחות. מאי שנא אשה אמר רבא אשה וכל דדמי לה, שכן יכולה אשה לומר לבעלה איני נזונית ואיני עושה (רש"י). ודוקא באשה צריך לטעם זה, כיון שאין לה משלה כלום וכל נכסיה הם של בעלה, אבל עבדו ושפחתו העברים יכולים למחות אף שאינם יכולים לומר איננו נזונית ואיננו עושים, שכן יכול להיות להם נכסים משל עצמם ויכולים להקריב קרבן בעצמם (יד דוד).

פתיא אוקמא - כלי שחור, שדרכם של תלמידי חכמים שמצטערים על תורתם ואינם מכבדים את בגדיהם (רש"י ע"ז טז, ב).

לא כפאברהם שכתוב בו הר וכו' ולא כיצחק שכתוב בו שדה וכו' אלא כיצחק שקראו בית, וטעם שמות אלו מובא במדרש (שוחר טוב פא, ב), ש'הר' הוא סימן לבית ראשון, שהיתה השכינה שומרת בו על ישראל כשומר בראש ההר, אבל היתה זאת שמירת עראי ולא שמירת קבע, ועליו נאמר בחורבנו 'על הר ציון ששם'. 'שדה' הוא סימן לבית שני, שהיתה בו שמירה פחותה יותר, שנחסרו בו כמה דברים שהיו בבית ראשון, ועליו נאמר בחורבנו 'ציון שדה תחרש'. ו'בית' הוא סימן לבית האחרון שיבנה במהרה בימינו, שתהיה בו שמירה מעולה כבית, ועל זה אמר יעקב 'אין זה כי אם בית אלוקים', שאין זה כמו שאמרו אבותי 'הר' ו'שדה', אלא 'בית' (מהרש"א).

ויש שפירש שאברהם אבינו קידש את הר הבית, שקרא לו 'הר', ויצחק אבינו קידש את העזרה, שקראה 'שדה', שהיא כשדה שאינה מכוסה, ויעקב אבינו קידש את הבית עצמו, שקראו 'בית' (קריית ספר בית הבחירה ה, וראה ביאור הגר"א ישעיה ב, ב). ויש שפירש שאברהם אבינו ראה את הר המוריה למקום שממנו השגחת ה' על עמו במלחמה, ועל כן המשילו להר שהנמצא עליו מנצח במלחמה, ויצחק אבינו ראה שמשם נמשך שפע הפרנסה ולכן המשילו לשדה, ויעקב אבינו המשילו לבית שהוא הגורם לשלום לדרים בו יחד (העמק דבר בראשית יב, יז).

גדול קביון גלויות כיום שנבארו בו שמים וארץ שנאמר וכו' ושמם להם ראש אחד וכו' כי גדול יום יירעאל, וכתוב ויהי ערב ויהי בקר יום אחד, שיום קיבוץ גלויות נקרא 'יום', כמו שנקרא היום שנבארו בו שמים וארץ 'יום' (רש"י). ויש שכתב שבמעשה בראשית, ביום הראשון נברא החומר הראשון שהוא ים מאין, ובשאר הימים לא נברא ים מאין, אלא שנקבעה לכל דבר צורתו, ולכן היום הראשון אינו מכונה 'יום ראשון' אלא 'יום אחד', וכן ביום קיבוץ גלויות יהיה הדבר פלא גדול כאילו תהיה בריאה יש מאין, ולכן נאמר בפסוק 'ושמו להם ראש אחד', ומילת 'אחד' מיותרת, שהרי גם אילו נכתב 'ראש' גם כן משמע אחד, אלא שרצה הכתוב לרמוז שאותו יום יהיה מיוחד במעלתו כיום ראשון של מעשה בראשית שנאמר בו 'אחד' (מהרש"א).

שמעת מילה יש ברירה, ולא יכלה הגמ' לתרץ שכוונת המשנה 'אכל במקום שהוא רוצה', היינו באופן שגילה דעתו קודם השחיטה שרוצה לאכול שם, וכמו שתיצאה הגמ' לעיל (פז, א) לגבי אשה, שכן דוקא באשה יש חידוש בדין המשנה, שאם לא גילתה דעתה לא תאכל כלל ואינה נגררת אחר בעלה, אבל ביתוס אין חידוש שאם גילה דעתו יאכל (תוס'). ויש שכתב, שמאחר שתיצאה הגמ' ש'שה' לבית מכל מקום' ונתחדש [לפירוש רש"י], ראה להלן] שהאפוטרופוס יכול למנות אותו בעל כורחו, לא יכלה הגמ' לתרץ שגילה דעתו קודם השחיטה, שכן גילוי דעתו אינו מועיל. ומכל מקום לתירוצי הגמ', כאשר שניהם שחטו עליו והרי אינו יכול לאכול משל שניהם, יכול הוא להסתלק מאחד מהם אפילו לאחר שחיטה אף אם אין ברירה (שפת אמת).

אמר רבי זירא ש'ה' לבית מקום, כלומר, בעל הבית יכול להקריב עבור כל בני ביתו אף שלא מדעתם, וכמו כן אפוטרופוס יכול להקריב עבור היתום אף שלא מדעתו (רש"י). ואף בקטן חל המינוי שעשו עבורו אביו או האפוטרופוס מדאורייתא, ומה שאמר רבי זירא עצמו בנדרים (לו, א) שדין 'שה' לבית אבות' אינו מדאורייתא, היינו לענין חיובו של הקטן, שאינו מחוייב בהקרבת